

A KÖLTŐ IMÁGÓI

Tózsér Árpád: *Imágók*
Új versek 2012 – 2016
Kalligram, 2016

Úgy vélem, Tózsér Árpád új verskötetéről nem nekem, hanem egy filozófusnak vagy egy filozófia-történésznek kellene szólania. Mindenképpen *másoknak*, azaz többeknek. Egy filozófusnak meg egy filozófia-történésznek, meg egy irodalomtörténésznek, meg egy esztétának, meg egy történelemtudósnak, meg egy pszichológusnak, vagy netán pszichiáternek, meg egy analitikusnak is, valamint egy történésznek, meg egy politológusnak, meg egy antropológusnak – vagy egyszerűen csak, mind helyett egyetlen egy polihisztornak, valami olyasmi félének, mint amilyen e könyv szerzője.

Lévén magam csak mezei költő, egyik nagy tudománynak se a beavatott ismerője vagy szaktekinvélye, fogalmi tisztázással akartam kezdeni a könyv bemutatását.

Ugye, a dolgok lényege ez, a fogalmi tisztázással való kezdés! Hogy – mi is ez az *imágó*? Nos, elégiésített évezredünk kiöregedett gyermekeként, a számítógépemben felbukkanó magyarázatokkal akartam előbbre vergődni. Elsőként az Idegen Szavak Gyűjteménye dobta fel a szómagyarázatot: *teljesen kifejlődött, nemzőképes szárnyas rovar*. Ez, mondjuk, kiváltképpen tetszett nyitásnak, igyekeztem minden tisztelem mellett elképzelnéni tanult kollégámat, és sokban mesteremet, az *Imágók* c. verskötet szerzőjét nemzőképes szárnyas rovarként a sok más nemzőképes szárnyas rovar között. Ha éppenséggel tudni akarják, szárnyas rovarként nehezen ment ez a képzelgés, de a többi, a legnagyobb tisztelettel, helyén valónak látszott.

Ámbár sejtettem azt, hogy még nem jártam a dolgok végére. Tovább botorkáltam e görröngyös úton, ami a fogalmi tisztázáshoz kellett volna elvezessen, és az angol-magyar online-szótárban nemzőképes szárnyas rovar helyett ezt találtam: *beképzelés*. Mivel a beképzelés szerkezetileg nagyon emlékeztetett a *bekapás* főnévre, valamint, mert ezt a nyakatekert szót egyetlen magyar nyelvérzékkal rendelkező egyén sem használja felelőssége teljes tudatában, egy lyukkal odébb álltam.

A latin-magyar online-szótárban a következő lehetséges jelentéseit találtam az *imágó* szónak: *alak, arckép, árnykép, csalóka kép, elképzelés, gondolat* (s most figyeljenek!) *halott árnya, hasonlat, hasonmás, imágó* (ez az *imágó* ittamolyanmórickás magyarázat: a *szög* leginkább úgy írható le, hogy olyan, mint a *szög*...), *kép, képzet* (s visszatér a szárny nélküli *kifejlett rovar, látomás, látszat, látvány, mellszobor, rémkép*).

Ezen a ponton éreztem, hogy nem volt teljesen hülyeség okostónit játszanom a számítógémem segítségével. Aki végigolvassa ezt a könyvet, rá fog döbbenni, hogy az imágóknak legalább ennyi, ha nem több variánsa képződik meg a versszövegekben is. Szövegeket mondok, mert leginkább szövegtest-szerűek ezek a mostani Tözsér-versek, de mondhatnék vers-esszéket is, vagy elménckedhetnek a gyermekkora emlékiratait író idősebb költőről, aki *Őszikék* helyett lányszagú hóvirágokat rajzol a hajdani dombok lejtőire.

S mi más, ha nem rémkép itt (a *Fogadó az Utolsó Szóhoz* c. terjedemes kompozícióban), a Bosch és Joyce rettenetesre mázolt-kevert káosz-világában megjelenő Hitler vagy Sztálin, nem beszélve néhány egyéb torz alakról, akik *anno* egy lehetetlen nevű ország létrehozásán és létben tartásán ügyködtek, amelyet úgy hívtak, hogy Csehszlovákia, ahonnan magyaroknak persze *mars ki* volt!

De most meg hirtelen nagyon a végére szaladtunk a könyvnek.

Ahogy az várható volt, a könyv első nagy ciklusa az *imágó*-megképzéssel foglalkozik. Melynek sokféle módja, alakváltozata, nehézkes szóval, lehetőségessége van. Tözsér nem tagadja, miért is tenné, hogy az imágó-teremtésnek, egyáltalán, az imágóra felfigyelésének Carl Spitteler ilyen című kötete volt a kiváltó oka. Ebben a ciklusban (amelynek a címe is ez: *Imágók*) szerzőnk szinte megmámorosodik az *imágó* szó adta világfelfedezésektől, az *imágó* kifejezés által lehetővé vált világmegszorozódhatóságoktól. „Az *imágó* kettős játék – tűnődik el –, *ki / csit a megfigyelő is multiplex személyiség, / s ha nem az, akkor megfigyelés közben az / zá válik. Na, hogyan is van ez akkor? Én / Spittelernek nézem a völgy aljában kaszá / ló papot (a pszichoanalitikusok szerint ol / vasmányaink hősei is lehetnek imágóink), / Baťa-háznak látok egy sötét foltot (az egy / kori vámbáz helyét), Spitteler pedig mond / juk Viktorinak (az Imago egyik szereplője / nek) néz engem.*” Majd ennek folytatásaként, rögtön a következő versben, melynek már a címe is árulkodó: *Az imágó vallomása*, különös következtetéshez jut el: „Az *imágó* személyiségtévesztés: elfojtott / vágyainkat megszemélyesítjük és összeté / vesszük magunkkal. (Az *imágó* és a *dop / pelgänger* tehát csak úgy különbözik egy / mástól, mint két tojás.)”

Mielőtt azonban belevesznénk és hagynánk magunkat beleveszejteni a szerző által az imágó az ördögítő csöppet sem távol keresendő örvényeibe, ugyanő kitűnő arányérzékkel adagol az örvények mellé olvasmányélményt (nevezetesen az *Egy szélhámos vallomásai* olvasói élményét), kultúrfilozófiai tapasztalatot, elméletet – saját elméleti megfontolásainak kifejtésére gondolkodok – és élmény-élményt, emlék-élményt. A vers szerint élete nyolcvanéves teniszcsatáját vívja rendületlenül, magát szerényen dilettánsnak tartva Tözsér, a költő, miközben az erőművészek megcsodálni való könnyedségével dobálódik nevekkel, művekkel, művek hőseivel, hősök kultúrhistoriai műveivel. Az ő fölényesen könnyed és biztos és költői filozófiája számára nincsenek fontosabb vagy kevésbé érdemes történések a tapasztalásban, legyenek azok az élet reáliái, vagy az olvasmányok irreálításban magukat föltaláló, más dimenziókban helyükre találó, reáliái.

„Az ember indul, kikanyarít egy karéjt a vi / lágból és visszatér zsákmányával önmagá / ba. Köröket ír le, zárt totalitásokat képez, / míg végső körként be nem fogja valameny / nyi korábbi szerzeményét, s vissza nem tér / a kezdeti körökhöz. Minden kör egy totali / tás, s mind-

egyik totalitás egy imágó: komp / lett személyiség. (Komp lett a személyiség – játszhatnék el a gondolattal, ha engedné..., Z. T.) *Az én legkorábbi imágó / im most itt tolongnak a Nagyjászolban*” – tűnődik el Platón barlanghasonlatán. Az olvasó pedig tovább töprenghet, pontosabban, tovább variálhatja versről versre, szövegről szövegre az imágók fogalmát, amelyben a szerző fölismeri véli önmagát, tojásban a tojás másságát. Hiszen aligha véletlen, hogy az első imágó-játékot, amiből aztán később rengeteg van, mondhatni, ez a játéktól játszmáig húzódó vonulat végigkíséri a könyvet, épp a sokféle másba belebújó, elrejtőző Esterházy Péterrel játszsa el, hogy aztán Esterházy eljátsszék a maga Hrabal-imágójával, visszajutva így Hrabalon keresztül a vers írójáig, Tőzsérig. Arcokban az arc, sorsokban a sors, valahol itt bomlik ki Tőzsér imágóinak a lényege, bár az is lehet, tévedek.

De abban feltétlenül igaza van a szerzőnek, hogy a „tárgyak szívébe lőni: ez a vers”.

„Minden önéletrajzi regénynek egyetlen és végső problémája: művészet és valóság, művész és élet viszonya, tragikus és soha véget nem érő birkózása. Ez a problémája az Imágó-nak is. A világ csak a művész lelkében él olyanok, amilyenek talán már nem is a művész, hanem a Mű akarja” – írja Rónay György Spitteler *Imágójának* az előszavában.

S ezek után, mintegy befejezésképpen azon tűnődnek el még, hogy mit is akar ezzel a könyvével Tőzsér Árpád, de a kérdést úgy is feltehetem, mit is akart az elvelt négy vers-év Tőzsérrrel!

Költönket feltehetően elérte a számadás ideje. Naplóiban már régen jelen van ez a természetes reakció korára és a világra, költészetében azonban mintha most akarná rendbe rakni, láthatóan erős és tiszteletre méltó tudatossággal az életében viselt, másokban meglátott, vagy felismert arcait.

És ez már túlmutat számomra az imágó-kérdésen, illetve annyiban mégsem, hogy valamennyiünk élete imágók viszonylagosan rendezett, vagy viszonylag rendezetlen halma. Felforog a múlt a felejtés hamujából, vagy az élet egymás mellé rakott kövei alól, és jelenné, valóságossá válik – az emlékezet elfoglalja méltó helyét a történéseit veszíteni látszó jelenben. A költő világában, aki már nem kisebb távlatokban gondolkodik, mint a mindenség, melynek semmi-formája a halál, minden-formája az univerzális gondolkodás szintjére magát el- és felverekedő elme és lélek, természetességgel keverednek emlékélmények, élmény-emlékek, olvasmány- és/vagy kitalált helyzetek, melyekhez nyilvánvalóan csatlakoznak a rég megholt élők, a sohasem élt feltámadottak – a szövegek általában egyes szám első személyben beszélő lírai hőse nem ismeri a reáliák és az irracionális világ egymástól elkülönítő határait.

Jung írja Spitteler kapcsán egy Wagnert és Nietzschét is tartalmazó-elemző felsorolásban: „régí neveket vesz kölcsön új alakjai számára, melyeknek szinte félelmetes gazdagsága árad költészete bőségszarujából. Semmi sem hiányzik erről az egész skáláról, mely a felfoghatatlan-magasztostól a perverz-groteszkig terjed”. Ez a megállapítás teljességgel vonatkoztatható Tőzsér mostani versvilágára is, és még a perverz-groteszk is találó, ha csak az állatok nemiszervével foglalkozó szöveget vetítjük ide, magunk elé (*Megerőszakolt angyal*). Isten, alakok, alakot és személyiséget váltó figurák, nevek, idők és időtlenségek kavarnak kiszámíthatatlan változatosságban ezekben az új művekben, így érdekes módon mégsem az

összegzés szándékán kapjuk rajta alkotónkat, hanem a történetben, történelemben, történetiségben tobzódó, világport taposó, de mindeközben a szülőföldjén álló világpolgárt látjuk magunk előtt, aki tagadhatatlanul élvezkedik gazdagsága jussán.

S még mindig Jung, Spittelere keresztlül, általam Tözsér mostani költői és emberi állapotára is utalva: „*Nietzsche Isten halálát hirdeti, míg Spittelernél az istenek virágzása és hervadása az évszakok mítoszává válik.*” Isten, a vele való találkozás, ember, a sok kapott és adott arc, költő, aki mindig a *más*, vagy a *másik*, diktátor, aki múlhatatlan része az ember alkotta világ gyöngeségének, halál, mely mértékegysége immár az élet fennmaradó részének, öröklét, mely sokféle emberi bántásra és alkotói sérülésre hozhat írt, kifosztott múlt, mint történelem, és felragyogó emlékezet, mint az élet méltóságának a kísérlete; értékek és átértékelések, tárgyak, művek és műtárgyak, kortársak, sortársak és sorstársak, ironia és önironia, bölcsélet és a valahai gyermek érdeklődése, mérhető és mérhetetlen távolságok; végtelennek tűnő felsorolás következnek, de nem következik.

A költő kiszabadulni látszik társadalom-emberi determináltságából, és átlép a dimenziók csak ő általa ellenőrizhető, egymást átjáró, és őket átjárható rendszerébe. S mint ilyen, nem az öregség elodázhatatlan pusztításaitól fél, nem is a haláltól – a költészetet félti, mint minden, morálisan akár degenerálnak tekinthető értelmiségi: „*ó, költők, barátaim, / bizony mondom, elhagy minket a vers, / mert elhagytuk orfikus emlékeinket, / Mnemoszünének, a múzsák anyjának, / ki eredetileg nimfáforrás volt, kilenc / leánya (a kilenc múzsa) szakadatlanul / a születés-elmúlás rejtélyére emlékez / tette az emberiséget, mi már, Hölder / lin tengerészei, félünk a forráshoz ha / tolni; s félünk a szemfödél túloldalától; / közben köröttünk új ezredév árja forr, / s még mielőtt az éjmadár végleg a vers / re s ránk telepedne, volna mit emlékké, / tisztes múlttá tennünk, kiérdemelve a / méltóbb isteneket és az igazabb létet.*”

Nos, Tözsér Árpád ezzel a könyvével (is) közelebb került ahhoz a *kiérdemeltséghez*, mely méltóbb isteneket és igazabb létet ígér a számára, s nem csak róla van szó, hanem a mi kiérdemesülésünk lehetséges útjairól is talán. ■ ■ ■

■ **Zalán Tibor** (Szolnok, 1954): költő, próza- és drámaíró. Legutóbbi könyveiből: *És néhány akvarell* (2014), *És néhány haiku* (2015).

